

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Gedenkboek Frans Claes

Claes, Frans

Antwerpen, 1932

Jos. Ernalsteen, Folklore

[urn:nbn:de:hbz:466:1-75565](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-75565)

FOLKLORE

Toen ons gevraagd werd een artikel te schrijven over de verzamelingen van den Heer Frans Claes in verband met de folklore, hebben wij verbaasd opgekeken. Eenige bladzijden wijden aan de folkloristische voorwerpen van dit bekend Museum scheen ons uiterst moeilijk..., een zwaar boekdeel zou amper volstaan.

Men verwachtte dus geen volledige, methodische, vergelijkende studie op deze collecties, die een arsenaal zijn voor den zoekenden folklorist.

Stoot de zware poort van « De Gulden Spoor » in de St Vincentiusstraat, Nr 12, open en bij 't binnentreden ziet ge een viertal oude tweewielen staan, een paar houten en een paar ijzeren. Ginds in de remisie rusten uit een hooge heerenkoets op lederen riemen, 'n sjees, een viertal sleden in vorm van gans of leeuw, een ijsstoel van het jaar 1691, uit den tijd dat er nog strenge winters waren en de Schelde toevroor.

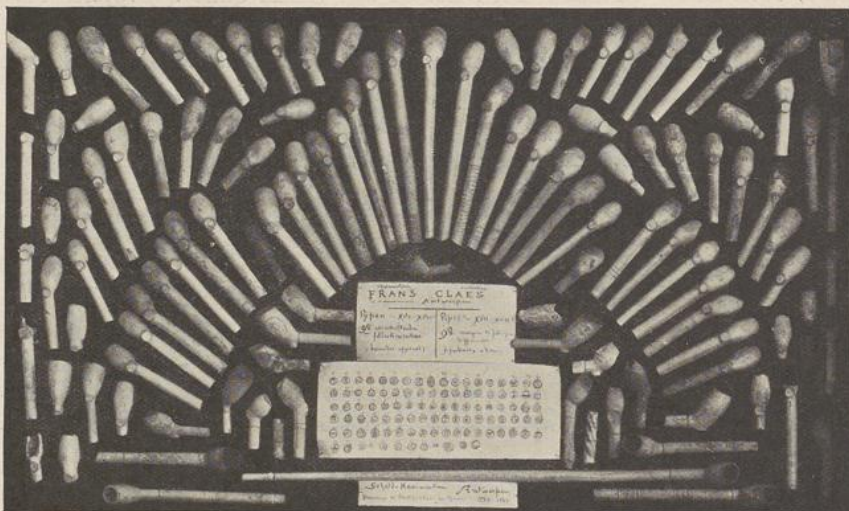
Van uit den tuin kijken U de hofpostuurkens oolijk aan, een potaarden eierboer, een dito moeder, een looden harkelijn, een wit-steenen liereman, de Reus van Antwerpen in miniatuur. Onder de gaanderij hangen een reeks vogelkooien en uithangteekens o.a. 't Gulden Vlies van de Paardenmarkt, de Eenhoorn van de Oude Koornmarkt, het Klaverblad uit de Kloosterstraat.

Daalt ge in den kelder, ge valt er in een ouderwetsch winkeltje met lange rekken, waarop staan te pronken allerhande groote en kleine kruiken en flesschen, smalle en dikbuikige potten groen- of bruin geglazuurd, of grauw met blauwe kronkels en versiersels, steenen varkens, een merkwaardige verzameling « smoelpotten » van alle grootten, benevens oud kinderspeelgoed, schildkens en speculatievormen, gewezen ambachtsgereedschappen, kook- en braadgerief, schoentrekkers, wandelstokken en aartsvaderlijke paraplu's, groot genoeg om er een talrijk kroost onder droog te houden.

Klimt ge naar den zolder, ge treedt in eene kapel met hooge en lage kerkstoeltjes, waarop devotelijk een beduimelde « Engel Geleyder », een « Hemelsch Paradys », of « De seven getyden der Maegd Maria » ligt te droomen voor het altaar. De opgevulde kwezels onder hunnen breeden kapmantel bidden voor de relikwiekast van St. Sebastiaan, misschien voor St. Severus, den patroon der arme wevers, misschien voor den oorlogszuchtigen St. Michiel met zijn vlamvend zwaard in de hand. Aan den wand langs den Epistel-kant prijken allerlei schoon met papieren bloemen en klatergoud versierde kapellekens : Onze Lieve Heer aan 't Kruis, een St. Jozef, een Agnus Dei ; ingelijste helgkleurde sanctjes : een Ste. Barbara, een heilige Catharina ; fijn uitgesneden beeldekens, geduldig nonnekenswerk. Een mooie schotel herinnert aan Ons Lieve Vrouwke van Kevelaar, goed bekend aan de menschen uit de Kempen, die er jaarlijks in bedevaart naartoe trekken. Ge hebt daar dan nog een heele

serie aflaatbrieven voor de vereerders van het H. Kruis of Ste. Apollonia te Herenthals, van den H. Cornelius te Brecht, van St Donatus te Bouwel, enz., naast lofgedichten met jaarschriften, gedrukt ter gelegenheid van 'n priesterwijding of 'n begijnenprofessing. Bij het uitgaan merkt ge ijzeren, looden, zilveren ex-voto's, waaronder zeer oude en merkwaardige, uit de Schelde opgehaald.

Trekt ge hier of daar een deur open, overal, aan muur of zoldering, in kast of op schoorsteen, valt uw oog op voorvaderlijke voorwerpen, door onze overgrootouders vervaardigd en gebruikt, 't zij tot nut, 't zij tot vermaak.

100. PIJPENVERZAMELING

Ja, onze voorzaten, al leefden zij niet in een tijd van vliegtuigen en auto's — zij kenden nauwelijks den « à vapeur » — zij vonden toch tijd genoeg om kunstig te besnijden en te versieren strijkplanken, mangelborden, schaaf, boor of zaag; om geduldig schipkens en calvariebergen in flesschen te krijgen; om behendig zandtapijten te strooien uit koperen kannekens.

Tusschen pot en pint dobbelden zij met 6- of 22-vlakkige teerlingen uit gebakken aarde, hout, ivoor of porcelein, om te weten wie 't gelag zou betalen..., of ze speelden Anker en Zon... of Vogelpik. Kwam een nieuweling bij 't vroolijk gezelschap, zeker kreeg hij een van die kulglazen voor zich, zooals de Heer Claes er zoo vele bezit.

Zij rookten hun pijpke, bedekt met een mutske, uit zilver of koperdraad gevlochten. En hier vestigen wij de bijzondere aandacht op de eenige pijpenverzameling van dit museum, die niet minder dan 124 verschillende typen

uit de XVIIe tot de XIXe eeuw bevat, meestal uit de Schelde bovengehaald (Pl. 100). Zij dragen evenveel verschillende merken, die nog te identificeeren blijven. Al is reeds veel geschreven over tabagie, toch berust hier nog materiaal om verwerkt te worden tot een geheel nieuwe bijdrage.

101. MUZIEKINSTRUMENTEN

Hielden onze voorouders oneindig van veel drinken en goed eten, zij dansten ook gaarne een dans op pijper en vedel, begeleid met doedelzak en trommel. In « De Gulden Spoor » worden er bewaard naast lieren, serpentes, draak-trompetten, wald- en jachthoorns, en andere muziekinstrumenten (Pl. 101).

* * *

Hebben wij vluchtig tal van voorvaderlijke voorwerpen vermeld, wat langer

moet stilgehouden worden bij de dichtvaardigheid van het volk, bij de schalksche spreuken en rake gezegden, die het overal wist te pas te brengen.

Gaf men een geschenk, steeds glazen bekers, zoowel aan den pasgeboren als aan deze die hun 50-jaar-getrouwd vierden, er stond op geslepen, b.v.

bij kennismaking : « De Vriendschap » ;

bij verloving : « 't aanstaande huwelijk » ; (XVIIIe eeuw)

bij huwelijk : « Onse twee herten
seyn door de min
tot een gebonden. »

bij geboorte : « 't Welvaaren van
de kraamvrouw
ent kindje » (XVIIIe eeuw).

bij jubileum : « Dat het ons wel
mag gaan in onse
oude dagen. »

Op een anderen beker wordt gespot :

« Al scheynen de Mecheleers
niet wel wys. Dander
steden haelen den prys

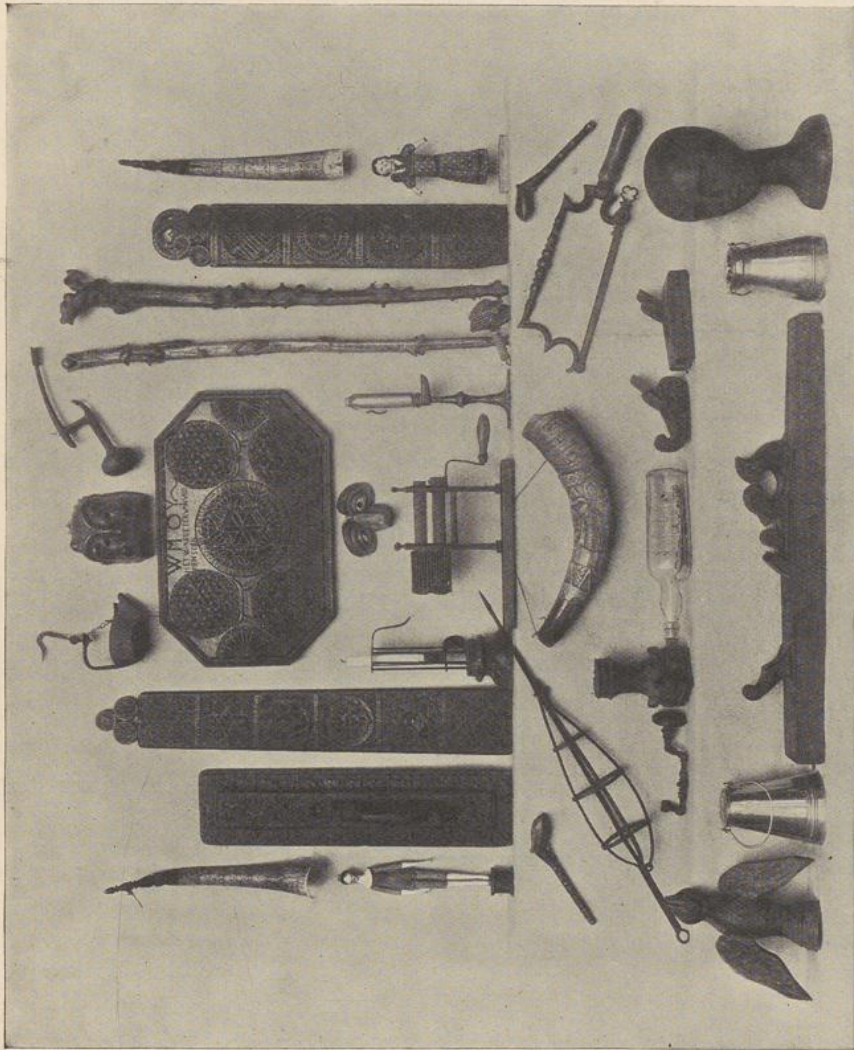
Dit syn de maenblussers
van Mechelen. 1687. »

Goede raad of vermaning wordt gegeven op een paar mooie besneden Hollandsche mangelborden en op een versierd schenkbord :

« Grietien Cornelis wast wit
en mangelt glat of ick sla yov
met het mangelbort vor yov
gat. Anno 1703. »

1683.

« Wanneer dit bort
gaet snel en rat
soo wordt het bin-
nen ront en glat
Mari Jans dochter. »

102. AMBACHTSGERIEF EN HUISRAAD

« Het was beter van veel menschen
dat se eerst haar selve eerst bekeken
eer zy kwaad van een ander spreken. 1788 »
Anno 1788, den 8 february.

Op tegels treft men korte spreuken aan, zoo op een paar Antwerpsche :

NIEMANT THVIES

(ledigen slekkenhuis)

1566

ALLE DINC HEEFT SIENEN TIIT

(tegel uit de XVe eeuw).

Een oog staat afgebeeld op een derden Antwerpschen tegel, om te beduiden
« muren hebben oogen ».

Wijselijk draagt een Fransche tegel :

PLVS PENSER QVE DIRE.

Een plateelbakker maakt op een schotel reklaam voor zijn winkel met
volgende verzen :

« Tinne Borde Syn Niet Goed
Om Dat Men Se Schuure Moet
Maar Een Bort Van Porceleyn
Wort Van 't Wasse Wit En Reyn
Daar Om Set Vry Op Den Dis
Een Bort Dat Wel Geschildert
Is. »

Op huwelijksborden wordt bij gebonden handen en harten de datum der
voltrekking aangegeven.

Op een serie van negen borden, leest men.

1	2	3
Eer dat Gij Gaat	in Den Egten Staat	Let op uw Zaaken
4	5	6
Het is een Band	Die Met Geen Hand	is Los te maken
7	8	9
Schoon Schout of Dros	Die Al maakt los	Hij Blijft Gebonden

Andere tellooren dragen langs beide zijden, van voor, van achter, een opschrift, o.a. :

Voor	Achter	Voor	Achter
Siet wat hier van agteren staat	Bid eer gij aan 't eeten Gaet	Hij keert Het bord eens om Daar staat nog wat te leese	Die nooit geen kwaad en doet die hoeft ook niet te vreesse

Voor	Achter
Ziet Eens Wat hier Agter Staat	Dankt Eer gij Van taafel Gaet

Allerlei voorwerpen dragen opschriften o.a. :

tweetandige vleeschvork : « Alle Morgen Nieuwe zorgen ».

koperen zonnwijzer, die op den middag een kanonnetje doet afschieten :

NIETS HELPT DEES GLAS, IST DAT HY BRILT,
ALS DEN UIL NIET KYKEN WILT.
(Jaarschrift 1823).

pijpekoker : 1798.

Niet soeter is dese in de scowe
alles liefede tusken man en frawe.

pijpekoker : 1798.

de tiet is kort
de dood is snel
wagt u vor sonde
so doot gie wel.

Soortgelijke spreuk vinden wij terug op een gouden ring met doodshoofd in email :

PENSE. A. TA. FEIN. TU. NE. PECHERAS. JAMAIS.

Tabakdoozen — hoofdzakelijk de Hollandsche — bieden een overvloed van opschriften, die vaak niet heel stichtend klinken :

Onder de gravuur : Jesus met de Samaritaansche vrouw).
Christ eyst water

Met veel genugten
Moet gaan u sugten

2 dingen die mijn hert verblijd
korte predicatie en lange maeltijd

Een goed geselschap is niet kwaat
Als 't maer met rust toe gaat.

Drinke wijn die klaer is, moet
hebbe een beurs die swaer [is].

Ik viste op vooren
en vangde een baars
(De gravuur verduidelijkt deze spreuk. De man dacht een zachte vrouw
te trouwen, doch eens gehuwd speelde zij den baas).

Die op hoge paerde wil ryde
slaepe aen vrouwe hoer.

De zee mag men
een schip betrouwen
maer wacht u van de lichte
vrouwen. Zij zijn veel losser
dan den wint, en dieper als de zee
myn vrint.

Vrintschap te toonen zonder gunst
dat is een aart van Judas kunst.

Ik hebbe in mijn bedde
Gesogt na die myn
siele bemint. . . . . Saul 3.

Ik wil opstaen en inde
stat om gaan
die te soeken
die myn siele bemint. Saul 32.

Het is beeter gedronke en bedorve
als niet gedronke en gestorve.

De strijd om de broek staat gegraveerd op een andere tabakdoos.

103. BEELDEKENS EN PLATEEL

Een degen van « Abraham du Cellier, Mr Swaardveger, in de Kalverstraat tot Amsterdam », draagt :

Mon âme à Dieu
le coeur aux Dames.

Raadselachtige spreuken komen ook wel voor, zoo op een bord :

A	wat, steeds	Alles
H	uitgaande	Hoort
A K G W A	van de mid	Alles Kent God Weet Alles
S	denletter G,	Siet
A	beduidt.	Alles

Ten slotte een paar spottende opschriften op XVIIIe-eeuwsche schotels, volkomen toepasselijk op de huidige tijdsomstandigheden :

« Pardie al myn actien kwyt ».
« Schyt actien en windhandel ».

*
* * *

Niet enkel in letterschrift, doch ook handelend, in beelden, zijn gezegden en spreekwoorden voorgesteld geworden. Oud beeldhouwwerk in onze kerken getuigt dat zulks reeds in de middeleeuwen geschiedde. Zijn deze doorgaans minder bekend, eenieder weet toch te spreken van het groot tafereel van onzen Breughel, door Friedländer te recht genoemd « eine Enzyklopödie der Sprichwörter ».

Tal van bijdragen verschenen reeds, handelend over de bediedenis der voorgestelde spreekwoorden. Doch niet alle werden toegelicht en met de verklaring van sommige kunnen wij ons niet vereenigen, zoo schreef onlangs ook nog de Heer Cornette. Heeft hij hierin volkomen gelijk, toch zijn al zijne uitleggingen niet aannemelijk, o.a. waar hij het heeft over « de varkens in 't koren jagen ».

Men heeft Breughel nageschilderd en nagevolgd. Wij krijgen de « Blauw Huyck » en de mannekenspapieren. De Heer Claes bezit sinds 1912 eene schilderij op paneel, 70 × 55 cm. groot, die het vermelden overwaard is. Daarop zijn 49 spreekwoorden afgebeeld, namelijk :

1. De zon schijnt voor iedereen ;
2. De vogel is gaan vliegen ;
3. Hij houdt zijn huis, maar verliest zijn wijf ;
4. Hij draagt in de eene hand vuur en in de andere water ;
5. Hij vindt den hond in den hutsepot ;

104. VLAAMSCH SPEEKWOORDEN

6. Bij den duivel te biechten gaan ;
7. Hij veegt zijn gat aan de poort ;
8. Veel geschreeuw, maar weinig wol, zei de boer, en hij schoor zijn varken ;
9. De een scheert de schapen, en de ander scheert de varkens ;
10. Hij ziet naar 't hinnenei, maar loot het ganzenei loopen ;
11. Hij kan niet verdragen dat de zon in een andermans water schijnt ;
12. Hij doet de wereld op zijn duimke draaien ;
13. Die hoog klimt, die diep valt ;
14. Hij heeft het doorgestoken ;
15. De man brengt 't er in en de vrouw draagt 't er uit ;
16. Hij draagt den dag met manden uit ;
17. Rozen voor de varkens strooien ;
18. Hij is een geleerd man ;
19. Twee honden aan één been ;
20. Honden moeten beenen knagen ;
21. Den paling bij den staart hebben ;
22. Het sluit gelijk 'n tang op 'n varken ;
23. De zeug trekt den tap uit 't vat ;
24. Tusschen twee stoelen zitten ;
25. Zij hangt haar man de blauwe huik om ;
26. Achter 't net visschen ;
27. Van den os op den ezel springen ;
28. 't Is tegen de maan gepist ;
29. Zijn huik naar den wind hangen ;
30. Het is 'n oorblazer ;
31. Tegen de galg schijten ;
32. Tegen den oven gapen ;
33. Hij kan van 't één brood onder 't ander niet geraken ;
34. Tegen den wind wannen ;
35. Twee zotten onder één kap ;
36. Zich aan een andermans vuur warmen ;
37. Zijn haring wil niet braden ;
38. De eene spint en de ander rokt ;
39. Door de vingeren zien ;
40. 't Is 'n pilaarbijter ;
41. Zij schijten met twee door één gat ;
42. Hij draait met alle winden ;
43. 't Is 'n Judas ;
44. Hij kruipt door de wereld ;
45. Den put vullen, als 't kalf verdronken is ;
46. Hij brandt 'n kaars voor den duivel ;

47. Met den kop door de muur willen ;
 48. Hij houdt de wacht ;
 49. .... ?

Wordt in deze schilderij den draak gestoken met allerlei menschelijke gebreken, krioelt dit paneel van dwazen, één is er toch die uitzondering maakt. 't Is de 49e... Beste lezer... zoek hem zelf...!

Tot deze reeks behoort ook nog een ander paneel, 62 × 40 cm. groot, dat de bekende spreuk « de boer zal 't al betalen » voorstelt.

De landman werd inderdaad afgehaald. De geestelijke, die om zijn tienden en om almoezen komt, spreekt : « Ick bidt voor U »!

De soldaat, die den boer uitstroopte tot op de huid en placht te roepen « die een boer goed doet, doet God leed », zegt : « Ick vecht voor U »!

De rechter en met hem de advocaten, procureurs, enz., die de processen rekken twintig, vijf en twintig jaren lang, getuigt « Ick recht voor U »!

De landman met de geldbeurs in de hand en den eierkorf aan den arm, spreekt : « Ick lech voor U »! En plechtig verklaart hij aan voornoemde bijstaanders « Of ghij bidt, of ghij vecht, of ghij recht, ick ben den boer, die de eiyren lecht », met andere woorden « de boer zal 't al betalen ! »

Vroeger was het zeker zoo, maar of zulks in dezen tijd van torenbouw nog waarheid is... dat weten wij niet...!

Uit deze korte schets blijkt welk een schat van folkloristische voorwerpen in het Museum der « Gulden Spoor » geborgen is. Om deze te ontdekken, heeft men geen wichelroede noodig, want de Heer Frans Claes zal, met zijn bekende dienstvaardigheid, U vriendelijk rondleiden en u overvloedigen uitleg verstrekken.

Mogen vele folkloristen, die ernstig werk willen leveren, door deze bijdrage, den weg vinden naar die goudmijn in de St Vincentiusstraat.

E. J.